

การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักจริยธรรม
ในทศชาติชาดกวรรณกรรมลายลักษณ์ฉบับล้านนา
AN ANALYTICAL STUDY OF THE MORAL
IN DASAJATAKA OF LANNA LITERATURE

ชंपนะ ปิ่นเงิน¹, เสน่ห์ ญาณเมธี², เทพประวิณ จันทร์แรง² และ พิษณุ โคตรสุโพธิ์³

Phrabaidika Saneh¹, Theppravin Chanrang², Phisit Kotsupho³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200^{1, 2, 3}
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus, Suthep Road, Muang, Chiang Mai 50200^{1, 2, 3}

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาในด้านวรรณศิลป์ 2) ศึกษาหลักจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนา และ 3) ศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในล้านนา

ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมลายลักษณ์ทศชาติชาดกฉบับล้านนانب้นที่กด้วยอักษรธรรมล้านนาลงบนใบลานจำนวน 10 เรื่อง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระภิกษุใช้ในการศึกษาเล่าเรียนและเทศนาธรรม มีลักษณะการประพันธ์แบบร้อยแก้ว ด้วยการยกบทบาลีขึ้นก่อนแล้วจึงบรรยายเนื้อความ เรียกว่าจุนเณียบท ภาษาที่ใช้เป็นภาษาถิ่นหรือไทยวน และคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในการรจนาแต่งแปล ส่วนหลักจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนา ได้แก่ 1) หลักการและแนวความคิดพื้นฐานเรื่องจริยธรรมและศีลธรรมที่มีรากฐานมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งจำแนกหลักจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ คือ หลักจริยธรรมขั้นต้น ได้แก่ เบญจศีลและเบญจธรรม หลักจริยธรรมชั้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 และหลักจริยธรรมชั้นสูง ได้แก่ อฏฐังคิกมรรคหรือมรรคอันมีองค์ 8 และ 2) หลักจริยธรรมพื้นฐานของสังคมล้านนาอยู่บนหลักการทางพระพุทธศาสนา จารีต ประเพณี และคติความเชื่อของท้องถิ่นที่มีรากฐานมาจากสังคมเกษตรที่เป็นคติความเชื่อจากการสั่งสมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อิทธิพลของวรรณกรรมลาย

¹ นักศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาพระพุทธศาสนา

³ อาจารย์ ดร.ภาควิชาพระพุทธศาสนา

ลักษณะเรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาทางสังคมที่มีต่อพุทธศาสนิกชนล้านนา ได้แก่ 1) ด้านการศึกษา 2) ด้านวัฒนธรรมและประเพณี 3) ด้านกฎหมายและการปกครอง และ 4) ด้านวรรณกรรมท้องถิ่น

คำสำคัญ : ทศชาติชาดกวรรณกรรมลายลักษณ์ฉบับล้านนา, จริยธรรม, อิทธิพลของวรรณกรรม

ABSTRACT

The dissertation consisted of 3 objectives as: 1) to study the art of literature of Dasajataka of Lanna literature 2) to study morality in Dasajataka of Lanna literature and 3) to study influences of Dasajataka of Lanna literature on Lanna Buddhists.

The results showed that the Lanna's Dasajataka was considered as the literature that inscribed on palm leaves for the Buddhist monks to study and preach to people. The Dasajataka was composed in prose style with the Pali stanza as an introduction and followed by the contents that called *cunniyapada* easy. The language used in Dasajataka was local Thai Yuan and Pali-Sanskrit. The morality that appeared in the literature was; 1) the fundamental of Buddhist ethics that divided in 3 levels viz., 1) the fundamental ethics:—Pañca Sīla or the five Precepts and Pañca Dhamma or the five ennobling virtues, 2) intermediate ethics *Kusala Kammapha* wholesome course of action and 3) the advance ethics *Apphaṅgika—Magga*: the Noble Eightfold Path. Regarding to the Lanna fundamental Buddhist Ethics that related to the tradition, custom and the beliefs that rooted in the local agricultural society. However, Dasajataka influenced on Lanna Buddhists in 4 aspects as: 1) education, 2) culture and tradition, 3) legal and administration and 4) local literatures

KEYWORDS: Dasajataka of Lanna literature, Ethics, literary influence

บทนำ

ชาตก แปลว่า เรื่องของการเกิด คำเดิมคือ ช (ชน ธาตุ) แล้วเปลี่ยนเป็น ชาต-ชาตก ชาตก เป็นองค์หนึ่งแห่งการสอนของพระพุทธเจ้ามีอยู่ 9 อย่าง เรียกว่า นวังคสัตตยศาสตร์ หมายถึง คำสอนที่มีลักษณะของการประพันธ์และวัตถุประสงค์ต่างกันไปอันมีองค์เก้า ได้แก่ สุตตะ เคยยะ เวຍยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตก และเวทลลสะ (ทวิคัคคิญาณมประทีป, 2547)

ชาตก เป็นการเล่านิทานสอนที่มุ่งให้ผู้ฟังได้คติธรรมเป็นสาระสำคัญ ซึ่งพรรณนาเรื่องราวด้วยบุพพจริยาของพระโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าก่อนจะมาถึงชาติปัจจุบัน กล่าวได้ว่า ชาตกเป็นธรรมที่เกิดจากปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นการเล่าเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า และเป็นญาณที่เกิดจากความรู้ที่บริสุทธิ์ล่วงวิสัยญาณของมนุษย์ธรรมดาทั่วไป ตามประวัติบาลีวรรณคดีพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ชาตกในคัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก มีลักษณะการแต่งเป็นคาถา คือ คำฉันท์ ชาตกจัดไว้เป็นหมวด ๆ ตามจำนวนคาถา แต่ละเรื่องมีคาถา น้อยมากต่างกัน เริ่มจากคาถา ๑ ไปหา มากตามจำนวนนิบาตชาตก 547 เรื่อง แบ่งออกเป็น 22 นิบาต เรื่องที่นิบาตมีคาถาเดียวเรียกว่า เอกนิบาต สองคาถาเรียกว่า ทุกนิบาต สามคาถาเรียกว่า ดิกนิบาต จนถึง 80 คาถา เรียกว่า อสตีนิบาต และที่มีมากกว่า 80 คาถาเรียกว่า มหานิบาต ต่อมาพระอรรถกถาจารย์ได้นำเรื่องชาตกในคัมภีร์ขุททกนิกายที่แต่งเป็นคาถา คำฉันท์มาแต่งขยายเนื้อความให้กว้างขวางพิสดารออกไปโดยแต่งเป็นร้อยแก้วหุ้มคาถาเอาไว้ เรียกว่า อรรถกถาชาตก ที่มีเนื้อหาแสดงถึงการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์ (พัฒน์เพ็งผลา, 2535) อรรถกถาชาตกหรือ

ชาตกกัฏฐกถา (J+takapphakathā) เป็นคัมภีร์ภาษาบาลีอรรถกถาอธิบายเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า พระพุทธโฆสะเป็นผู้แต่งขึ้นครั้งที่เดินทางไปปรินิพพานและแต่งคัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ จากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ (บาลี) ณ สำนักมหาวิหารเมืองอนูราธะ ลังกาทวีป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552)

ชาตกนิบาตที่ 22 เรียกว่า มหานิบาตชาตก หรือทศชาติชาตก คือ ชาตก 10 เรื่อง เรียกทั่วไปว่า พระเจ้าสิบชาติ ที่พุทธศาสนิกชนถือว่าเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ เตมียชาตก มหาวชนกชาตก สุวรรณสามชาตก เนมิราชชาตก มโหสถชาตก ภูริทัตชาตก จันทกุมารชาตก พรหมนารถชาตก วิรุทธชาตก และเวสสันดรชาตก

ในทางพระพุทธศาสนา จริยธรรมเป็นเรื่องของหลักแห่งความประพฤติในทางที่ดีที่ชอบ เป็นเรื่องเกี่ยวกับมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติ เป็นหลักปฏิบัติที่เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ในบางครั้งใช้แทนคำว่า คุณธรรมหรือศีลธรรม ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติทางจริยธรรม เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคงและมีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต จากทฤษฎีและหลักการของจริยศาสตร์ กำหนดได้ว่าพฤติกรรมใดที่ดี ควรแก่การประพฤติปฏิบัติ พฤติกรรมนี้ เรียกว่า จริยธรรม คุณธรรม และในกรณีที่เป็นทั้งข้อห้ามและข้อควรประพฤติปฏิบัติเรียกว่า ศีลธรรม หมายถึง ข้อที่ควรประพฤติ ข้อที่ควรละเว้นจากการประพฤติ หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นได้แบ่งระดับของจริยธรรมไว้ 3 ระดับ คือ ระดับต้น ศีล 5 ระดับกลาง กุศลกรรมบถ 10 และระดับสูง อริยมรรคหรือมรรคอันมีองค์ 8 เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือปฏิบัติเป็นหลักในการดำเนินชีวิตโดยลำดับ (บุญมี แทนแก้ว, 2536)

ตามความเชื่อถือแต่โบราณ ประเพณี การเทศน์หรือการฟังธรรมในล้านนาโดยเฉพาะ ในเทศกาลเข้าพรรษา พระภิกษุมักนำชาดกซึ่งเป็นเรื่องขนาดยาวมาเทศนา จึงเกิดการรจนา แต่งแปล และคัดลอกวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ผู้ที่คัดลอกมักเป็นพระภิกษุหรือผู้ที่ได้บวชเรียนมาก่อน การคัดลอกจะเขียนลงบนพับสา หรือจารลงบนใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนา เมื่อสำเร็จแล้วจะนำไปถวายวัด และมีธรรมเนียมปฏิบัติที่เรียกว่าทานธรรม โดยมีความเชื่อว่า การทานธรรม หรือการถวายคัมภีร์ เป็นการทานที่ได้รับอานิสงส์มาก ตามธรรมเนียมปฏิบัติ นิยมให้มีการคัดลอกเพื่อถวายทานตามปีเกิดของผู้ถวายเรียกว่า ธรรมชาตาปีเกิด คือ การกำหนดให้ผู้เกิดในแต่ละปี นักษัตรพึงสร้าง หรือมีส่วนสร้างถวายในพุทธศาสนา ด้วยความเชื่อความเลื่อมใสศรัทธาต่างกล่าว พบว่าในบันทึกท้ายใบลานในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาฉบับต่าง ๆ ของล้านนา ผู้จารนิยมนบันทึกข้อความอธิษฐานถึงความปรารถนาของผู้อุปถัมภ์หรือผู้จาร ถึงอานิสงส์ที่จะพึงมีพึงได้ เช่น ขอให้ได้พบสุข 3 ประการ มีนิพพานเป็นยอดบ้าง ขอให้ได้พบศาสนาพระอรหันตไตรยบ้าง และขอให้เป็นผู้มีผิวพรรณวรรณะงาม มีรูปงาม มากด้วยทรัพย์สมบัติบริวารบ้าง จากคติ ความเชื่อและความศรัทธาต่างกล่าว ทำให้มีการรจนาแต่งแปลและคัดลอกคัมภีร์ต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมากสืบเนื่องกันมาโดยตลอด

ดังนั้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักจริยธรรมในทศชาติชาดกวรรณกรรมลายลักษณ์ฉบับล้านนาในประเด็นด้านวรรณศิลป์ หลักจริยธรรมที่ปรากฏ และอิทธิพลของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในล้านนา เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ใน

การดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาในด้านวรรณศิลป์
2. เพื่อศึกษาหลักจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนา
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Description Research) โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary Investigation) ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นรวบรวม ศึกษาความคิดพื้นฐานของวรรณกรรมชาดกฉบับล้านนา สรรวบรวมข้อมูลใบลานทศชาติชาดกฉบับล้านนา วรรณกรรมคำสอน คัมภีร์อานิสงส์ กฎหมายโบราณ และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. ขั้นกำหนดกฎเกณฑ์ในการศึกษา วิเคราะห์ลักษณะการบันทึกตัวอักษรอักขรวิธี เนื้อหาทางด้านวรรณกรรมและสังคม
3. ขั้นวิเคราะห์ ศึกษาลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมทศชาติชาดกฉบับล้านนา ครอบคลุมเนื้อหาในด้านต่าง ๆ ดังนี้
 - (1) ศึกษาวิเคราะห์ด้านวรรณศิลป์ ทำการศึกษาวิเคราะห์วัตถุประสงค์การแต่ง เช่น โครงเรื่อง แก่นของเรื่อง ลำดับภาษา
 - (2) ศึกษาวิเคราะห์ด้านสังคม ทำการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องของหลัก

จริยธรรมและแนวความคิดในเชิงสังคมจาก
วรรณกรรม ทศชาติ ชาดกฉบับล้านนา

(3) ศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรม
ลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาที่
มีต่อพุทธศาสนิกชนในล้านนาซึ่งปรากฏใน
วรรณกรรมคำสอน อาณิสสสังกัฏฐกถา

4. ขั้นสรุปผลและเขียนรายงาน
การวิจัย

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะและรูปแบบการประพันธ์
ทศชาติชาดกที่พระภิกษุนำมาراجนาแต่งแปล
เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ชาดกฉบับล้านนา
นิยมบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนาลงบน
ใบลาน เพื่อให้พระภิกษุใช้ในการศึกษาเล่า
เรียน และเทศนาธรรมแก่ศาสนิกชน จุดเด่นก็
คือในด้านวรรณศิลป์ มีลักษณะการประพันธ์
แบบร้อยแก้ว มีการยกบทบาลีสันสกฤตเพื่อให้รู้
ลำดับของเรื่องแล้วจึงบรรยายแสดงเนื้อความ
เรียกว่าจกณณียบท ภาษาที่ใช้เป็นภาษาถิ่นหรือ
ไทยวน มีลักษณะเรียบง่าย ผู้แต่งมักนิยมใช้คำ
ยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในการراجนาแต่งแปล

โครงสร้างของเรื่องทศชาติชาดกมี
อยู่ 5 ส่วน ประกอบด้วย ปัจจุบันวัตถุ (The
stories of the present) เป็นเรื่องในปัจจุบัน
อดีตวัตถุ (The stories of the past) เรื่องราว
ในอดีต เป็นบุรพกรรมของพระโพธิสัตว์ คาถา
(Verse) เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง
คำฉันท์ ภาษาบาลี ประกอบด้วยลักษณะ
คำเป็นคณะ (เรื่องอุไร กุศลาสัย, 2518)
เวยายการณะ (Commentary) เป็นการอธิบาย
คำหรือความที่เข้าใจยากให้กว้างขวางเข้าใจ
ได้ง่ายขึ้น (สิปปพงศ์ ธรรมชาติ, 2542) และ
สโมทาน (Conclusion) เป็นการประชุมชาดกสรุป
ตัวละครในเรื่องในอดีตว่าเป็นผู้ใดในปัจจุบัน

(พัฒน์ เพ็งผลา, 2535) นอกจากนี้ ลักษณะ
พิเศษของวรรณกรรมลายลักษณ์ทศชาติชาดก
ฉบับล้านนา ก่อนเริ่มต้นเรื่องปัจจุบันวัตถุ นิยม
กล่าวปณามคาถาประกอบด้วยพุทธปณาม
คำกล่าวนอบน้อมพระพุทเจ้า อัมมปณาม
คำกล่าวนอบน้อมพระธรรมและสังฆปณาม
คำกล่าว ยกย่องพระสงฆ์

เนื้อเรื่องวรรณกรรมลายลักษณ์
ทศชาติชาดก 10 เรื่อง ดังนี้

1) เตมียชาดก พระโพธิสัตว์เสวย
พระชาติเป็นพระเตมียะ โอรสของพระเจ้ากาลิก
และ พระนางจันทเทวีอัครมเหสี ทรงบำเพ็ญ
เนกขัมมบารมี

2) มหาชนกชาดก พระโพธิสัตว์เสวย
พระชาติเป็นพระมหาชนก โอรสของ
พระโปลชนก เมืองมิลลิตา แคว้นวิเทหะ
ทรงบำเพ็ญวิริยบารมี

3) สุวณณสามชาดก พระโพธิสัตว์
เสวยพระชาติเป็นพระสุวณณสาม บุตรของ
ทูลดาบสและนางปาริชาติดาบส ทรงบำเพ็ญ
เมตตาบารมี

4) เนมิราชชาดก พระโพธิสัตว์เสวย
พระชาติเป็นพระเนมิราชกุมาร โอรสพระเจ้า
เมืองมิลลิตา ทรงบำเพ็ญอุทิสฐานบารมี

5) มโหสถชาดก พระโพธิสัตว์เสวย
พระชาติเป็นพระมโหสถ บุตรสิริวิฑฒกมหา
เศรษฐีกับนางสมณาทะวี ทรงบำเพ็ญปัญญา
บารมี

6) ภูริทัตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวย
พระชาติเป็นพระภูริทัตตโอรสพระเจ้าธรรมา
กับนางสมุททชา ทรงบำเพ็ญศีลบารมี

7) จันทกุมารชาดก พระโพธิสัตว์
เสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมาร โอรสพระเจ้า
เอกราช แห่งเมืองปุพพดินคร ทรงบำเพ็ญ
ขันติบารมี

8) นารทพรหมชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนารทพรหม ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

9) วิรุทธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระวิรุทธ อมาตย์ในราชสำนักพระเจ้าถันชัยโกโรพยะแห่งเมืองอินทปัตต์ แคว้นกुरु ทรงบำเพ็ญสัจบารมี

10) เวสสันดรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร โอรสพระเจ้าสัณชัยกับนางพุลสดี ทรงบำเพ็ญทานบารมี

วรรณกรรมลายลักษณ์อักษรชาดกฉบับล้านนาเป็นงานประพันธ์ที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมพุทธศาสนาในพระสูตรต้นตอปิฎกชาดกภูฏาน ภาษาบาลี รูปแบบการประพันธ์เป็นคาถาและร้อยกรองภาษาบาลี ซึ่งพระภิกษุชาวล้านนาในอดีตนำมาเรียบเรียงใหม่เป็นร้อยแก้วภาษาไทยวน ในการวิจัยด้านวรรณคดีฉบับนี้จะใช้ทฤษฎีวรรณกรรมตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต ดังนี้

ผลการศึกษาเรื่องรสวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรชาดกฉบับล้านนาตามแนวทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต จากอสังการศาสตร์ของ ภรตมุณี ที่บรรยายถึงรสทางวรรณคดีไว้ว่า **รส** คือ ปฏิกริยาทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากการอ่านวรรณคดี กล่าวคือ วรรณคดีเกิดขึ้นเมื่อกวีมีอารมณ์สะเทือนใจแล้วถ่ายทอดความรู้สึกนั้น ๆ ออกมาเป็นบทประพันธ์และกระทบใจของผู้อ่าน รสวรรณคดีมีความหมายโดยทั่วไปว่าเป็นคุณลักษณะของวรรณกรรมที่ทำให้ผู้อ่านมีความคิดและอารมณ์ตอบสนองเป็นภาวะอารมณ์ของผู้อ่านที่เป็นปฏิกริยาตอบสนองหลังจากการได้อ่านวรรณกรรม (กุสุมา รักษมณี, 2549) รสวรรณคดีของอินเดียมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีรสในการละคร คือ นาฏยศาสตร์ ของ ภรตมุณี ในคริสต์ศตวรรษที่ 1 (กุสุมา รักษมณี, 2549) รสวรรณคดี

มีความหมายโดยทั่วไปว่าเป็นคุณลักษณะของวรรณกรรมที่ทำให้ผู้อ่านมีความคิดและอารมณ์ตอบสนอง เป็นภาวะอารมณ์ของผู้อ่านที่เป็นปฏิกริยาตอบสนองหลังจากการได้อ่านวรรณกรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552)

รสของภาษาวรรณคดีภาษาสันสกฤตโดยทั่วไปประกอบด้วยรส 9 รส เรียกว่า **นวร** (เกษม บุญศรี, 2518) หรือ รสทั้ง 9 (เรื่องอุไร กุศลาลัย, 2518) ดังนี้ **ศฤงคารรส** รสแห่งความรักหมายถึง ความรัก ความชื่นใจ ความรื่นเริงใจ เมื่อได้ ประสบสิ่งที่ตนปรารถนา การได้พบได้เจอผู้เป็นที่รัก เป็นการพรรณนาถึงความรักที่มีต่อกันไม่ว่าจะสัมพันธ์กันในแง่ใด ได้แก่ หนุ่มสาว สามีภรรยา บิดามารดากับบุตร (ร้อยเอก หลวงบวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), 2552) **สังคารรส** รสแห่งความรู้สึกซึ่งในความรักแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สัมโมหะ (ส. สมฺโมหะ) ความรักของผู้ที่อยู่ด้วยกัน และ วิประลัมภะ (ส. วิปรลมฺภ) ความรักของผู้ที่อยู่ห่างกัน (กุสุมา รักษมณี, 2549) **สัมโมหะ** รสแห่งความรักของผู้ที่อยู่ด้วยกัน **หาสยรส** รสแห่งความขบขัน หมายถึง ความรื่นเริงบันเทิงใจ ความร่าเริง บรรยายด้วยถ้อยคำที่เพลิดเพลิน สนุกสนาน การหัวเราะครีครวเฮฮา น่าหัวเราะ ขวนหัว ในวรรณคดีสันสกฤตแบ่งสภาวะนี้ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ความขบขันที่เกิดแก่ผู้อื่น และการทำให้ผู้อื่นขบขัน บางครั้งหาสยรสนี้ก็มุ่งต่อการเย้ยหยันเสียดสี (กุสุมา รักษมณี, 2549) **กรุณารส** รสแห่งความเมตตากรุณา หมายถึง เมื่อได้พบผู้อื่นแสดงความโศกเศร้าให้เห็นแล้ว บังเกิดความกรุณา ความสงสาร ต้องการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลให้พ้นจากทุกข์โศก กรุณารสเป็นปฏิกริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากความรับรู้ความทุกข์โศก ในทางพระพุทธศาสนา กรุณา คือความสงสาร ความคิด ความต้องการที่

จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ การหยิบยื่นความช่วยเหลือเพื่อให้พ้นจากทุกข์ (กุสุมา รัชชมณี, 2549) **รุตุรต** รสแห่งความโกรธเคือง เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ความโกรธ มีความโกรธเป็นเจ้าเรือน (กุสุมา รัชชมณี, 2549) **วีรต** รสแห่งความกล้าหาญ ความพยายาม ความมุ่งมั่น หมายถึง การแสดงความกล้า อาจหาญทำในสิ่งที่ควรทำ ถูกต้อง ทั้งที่เป็นความเสียสละในการปฏิบัติหน้าที่ (ส. ธรรม) การสู้รบ อันเป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่สอดคล้องในการดำเนินเป้าหมายของชีวิต คือ ปุรุชกระณะ อันประกอบด้วย ธรรมะ อรรถะ กามะ และ โมกษะ (กุสุมา รัชชมณี, 2549) **ภยานกรต** รสแห่งความกลัว เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ความน่ากลัว แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ เกิดจากการหลอกลวง เกิดจากการลงโทษ และเกิดจากการข่มขู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552) **พิภตต** รสแห่งความขัง คือ ความรังเกียจ โหดร้าย ความเบื่อหน่าย ความขยะแขยง ลังเลไม่แน่ใจ ทำให้ย่น ท้อถอย ครั่นคร้าม เกิดความหวาดกลัวไม่กล้าที่จะดำเนินต่อไป เป็นอาการรับรู้ความน่ารังเกียจ เป็นสิ่งไม่พึงประสงค์ ระคนไปกับความน่ากลัวทั้งอารมณ์และสิ่งที่ได้พบเห็นคือความตาย (กุสุมา รัชชมณี, 2549) **อพภูตต** รสแห่งความพิศวงประหลาดใจ หมายถึง รสแห่งความประหลาดใจ ไม่คิดไม่ฝันว่าจะเป็นเช่นนั้น หรือเป็นไปได้เช่นนั้น ความมหัศจรรย์ของสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติทำให้พบกับสิ่งที่ตนปรารถนาในที่สุด การพรรณนาสิ่งปาฏิหาริย์ สิ่งอันเป็นทิพย์ เช่น สวรรค์วิมาน สิ่งทิพย์ต่าง ๆ (กุสุมา รัชชมณี, 2549, 189) และ **ศานติรต** รสแห่งความสงบ ศานติรต หรือ สันติรต คือ รสแห่งความสงบ เป็นอุดมคติ หรือจุดหมายปลายทางของเรื่อง ในทางพระศาสนา หมายถึงความสงบ ความระงับทั้งในทางโลกทางธรรม (เกษม บุญศรี, 2518)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Description Research) โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary Investigation) ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นรวบรวม ศึกษาความคิดพื้นฐานของวรรณกรรมชาดกล้านนา สรรวจรวบรวมข้อมูลใบลานทศาตศาตกลฉบับล้านนา วรรณกรรมคำสอน คัมภีร์อานิสงส์ กฎหมายโบราณ และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. ขั้นกำหนดกฎเกณฑ์ในการศึกษา วิเคราะห์ลักษณะการบันทึกตัวอักษรอักขรวิธี เนื้อหาทางด้านวรรณกรรม และสังคม
3. ขั้นวิเคราะห์ ศึกษาลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมทศาตศาตกลฉบับล้านนา ครอบคลุมเนื้อหาในด้านต่าง ๆ ดังนี้
 - (1) ศึกษาวิเคราะห์ด้านวรรณศิลป์ ทำการศึกษาวิเคราะห์วัตถุประสงค์การแต่ง เช่น โครงเรื่อง แก่นของเรื่อง สำนวนภาษา
 - (2) ศึกษาวิเคราะห์ด้านสังคม ทำการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องของหลักจริยธรรมและแนวความคิดในเชิงสังคมจากวรรณกรรม ทศาตศาตกลฉบับล้านนา
 - (3) ศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรม ลายลักษณ์เรื่องทศาตศาตกลฉบับล้านนาที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในล้านนาซึ่งปรากฏในวรรณกรรมคำสอน อานิสงส์ กฎหมายโบราณ
4. ขั้นสรุปผลและเขียนรายงานการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยวรรณกรรมลายลักษณ์ เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาในด้านวรรณศิลป์ตามแนวทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต ดังนี้

1) ศฤงคารรส

ศฤงคารรส รสแห่งความรัก ได้แก่ ลัทธิโคะ ความรักของผู้ได้อยู่ด้วยกันดังเช่น ความรักของบุตรที่มีต่อบิดามารดาระหว่างพระสุวณณสามที่มีต่อทูลลบลัทธิกับนางปาริการมุงแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการดูแลเลี้ยงดูพ่อแม่ที่ตาบอดในสุวณณสามชาดก ความว่า

“คนผู้ได้อันเลี้ยงดูด้วยกำลังอันชอบมี
ต้นว่าข้าวน้ำผ้าเสื้อที่นึ่งที่นอน เลี้ยงยังพ่อแลแม่
แห่งตนดังอันก็ดี คนแลเทวดาก็ดี ก็ยาด้วยเกล็ด
ทานแล สภาวะกรียายังคนผู้นั้นก็เทียรยอมเลี้ยง
ดูยังพ่อแลแม่ตนแล คนผู้ใดคอยเลี้ยงดูพ่อแลแม่
ตนนั้น คนแลเทวดาทั้งหลายนั้นเทียรยอมลัก
เลินยกยอยังบุคคลผู้ใดนั้นในป่าที่นี้ก็ด้วยคำว่า
เป็นสัปปริสะผู้ดีแล คนผู้นั้นค้นคลาดจากตน
อันเป็นคน แล้วก็ได้เมื่อเกิดเสวยสุขในเทวโลก
กับด้วยหมู่เทวดาทั้งหลายแล ฯ”

และวิประลัมภะ รสแห่งความรักของผู้อยู่ห่างไกลจากกัน พลัดพรากจากกัน ดังเช่น ความของบิดาและบุตรธิดา ระหว่างพระเวสสันดรและกัณหาชินาชาลี ครั้งที่ทรงบริจาคลูกเป็นทานแก่ชุกขพราหมณ์ ความว่า

“อสุสูนิ ชลเนตรน้ำตาแห่งราชกุมาร
ทั้ง 2 ก็หยาดตกเหนือหลังปาทแห่งมหาสัตว์อัน
มีวรรณงามดังดอกบัวบาน ชลเนตรน้ำตามหา
สัตว์ก็หยาดตกเหนือหลังราชกุมารทั้ง 2 อันงาม
เหมือนดังแบ้นกระดานค่านันแล”

2) หาสุยรส

หาสุยรส จำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ความขบขันที่เกิดแก่ผู้อื่น และการทำให้ผู้อื่นขบขัน ในมโหสถชาดกมีการกระทำให้เป็นที

เย้ยหยัน เป็นที่ขบขันแก่ผู้พบเห็น ดังเช่น ครั้งที่นางอมราเทวีสิงโทอำมาตย์ทั้ง 4 ให้มีลักษณะนำชวนหัวในขณะที่เดียวกันก็เป็นที่ถูกเย้ยหยันจากผู้ที่ได้พบเห็นด้วยการทาดด้วยฝุ่นแป้ง ข้าวยาคุชัน รอยด้วยนุ่น ม้วนมัดด้วยหญ้าคา เปรียบเสมือนลิงเผือกให้ได้รับความอับอายจากชาวเมืองที่พบเห็น ความว่า

“อถ ราชา ในกาลนั้นวิเทหะ มหา
กษัตริย์หือคนแก่ไชยงคาททั้งหลายแล้วก็หันยัง
บัณฑิตทั้งหลาย 4 คน อันชาวเสมอเหมือนดัง
วอกเผือกแล ฯ อถ มหาชนา ในกาลนั้น ส่วน
ว่าคนทั้งหลายอันมากนักหันยังบัณฑิตทั้ง 4
อันชาวเหมือนดังวอกเผือกก็ใครหัวมากนักกว่า
ลัทธิละสิ้นเคยกับด้วยนางก็มีแต่แล ลัทธิละ
สิ้นเคยกับด้วยนางก็มีแต่แล พานรวอกเผือกก็
เป็นอันดีอันงามแท้แล ฯ เติบ แม่ว่าบัณฑิตทั้ง
หลาย 4 คนนั้นก็ละอายมากนักแล ฯ”

3) กรุณารส

กรุณารส รสแห่งความเมตตากรุณา ต้องการให้พ้นทุกข์ ดังเช่น การที่นางจุจาราชธิดาอาราธนาพระนารทะมาเทศนาแสดงธรรมแก่พญางังคคิให้พ้นจากมิจจาทิฐิในนารทพรมชาดก ความว่า

“ชื่ออันว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้
ชอบธรรมแลเทพดาทั้งหลายผู้รักษาโลก
แลมหาพรมทั้งหลายผู้ทรงโลก ดิแลมีใน
โลกนี้แลมี ดังอัน สมณพราหมณ์แลเทพดา
มหาพรม ทั้งหลายผู้นั้นมาแล้วจงแก้ปล่อย
พญาตนเป็นพ่อแห่งข้าหือพ้นจากมิจจาทิสสะ
เทอะ ในเมื่อคุณแห่งพญาเจ้าตนพ่อแลยังมี
ดังอัน สมณพราหมณ์เทวดามหาพรมเจ้าทั้ง
หลายผู้นั้นขอมาด้วยคุณแห่งข้า ด้วยผลแห่ง
ข้า ด้วยเดชแห่งข้าแล้วปล่อยยังพญาเจ้าตน
เป็นพ่อแห่งข้าหือพ้นจากมิจจาทิสสะแล้วจง
กระทำสวัสดิแก่สัตว์โลกทั้งมวลเทอะ ฯ”

4) เราทุรธ

รธแห่งความโกรธเคือง เช่น การแสดง ความโกรธเคียดแค้นชิงชังของสุโกตะซึ่งมีต่อ เณสาพราหมณที่ไดักระทำร้ายทรมานต่อพระ ฤทธิทัตต์ต่าง ๆ นานา ในฤทธิทัตต์ชาดก ความว่า

“**ดูว์** อันว่ามึงหนัยังพ็ญอันอยู่กระทำ อุโปสถศีลในจอมปลวก พ็ญเอามึงเมื่อสู่เมือง นาค กตวา กระทำลักการะปูชาแก่มึงมากนั กแล้วก็หื้ออ้อมไปด้วยปัญจกามคุณทั้ง 5 แล้ว ก็ ดั่งฤฯ มึงพ็ญกระทำร้ายแกพ็ญอันหื้อเป็นคุณ อันนั้นอันชา อิทานิ ในกาลบัดนี้ บาปกรรมอัน นั้นก็มาถึงแก่มึงแล มึงแลย่นคอบมาพลันเทอะ อหฺ อันว่ากูก็พ็ญชีวิตแก่มึงพราหมณแล ดูว์ อันว่าท่านพราหมณจุงระนิกถึงภัยอันได้ักระทำ ร้ายแกพ็ญนั้นเทอะ อิทานิ ในกาลบัดนี้ อหฺ อันว่า กูก็จักตัดหัวมึงหื้อเป็นบ้นเป็นท่อนไปแล ฯ”

5) วีรธ

วีรธ รธแห่งความกล้าหาญ ความ พยายาม ความมุ่งมั่น ดังเช่น ความวิริยะเพียร ในการว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรแม้ว่าจะมองไม่เห็น ผังของพระมหาชนก เพราะคติที่ว่า ผู้ที่กระทำ เพียรยอมไม่เป็นหนี้แก่ใคร ยอมไม่เป็นหนี้เดือด เนื้อร้อนใจ กินแหวงแคลงใจเมื่อภายหลังใน มหาชนกชาดก ความว่า

“**โย ปุคคโล** อันว่าปุคละผู้ใดกระทำ ยังกิจจะทั้งหลายอันผู้ขายเพ็งกระทำนั้น ส่วน ว่าปุคละผู้นั้น อันกระทำยังเพียรนั้นบ่เป็นหนี้ใน ระแวกแห่งญาติพี่น้องทั้งหลายแลเทวดาพญา อินทพรหมทั้งหลายก็มีแล มักว่าปุคละผู้ทำ เพียรนั้นแม่นญาติพี่น้องแลเทวดาอินทพรหม ก็บ่เพ็งจักติเตียนนิทาแล ประการ 1 ปุคละ ผู้กระทำเพียรนั้นก็บ่ร้อนเนื้อกินแหวงใจเมื่อ ภายหลังแล ฯ”

และการอุทิศตนในการบำเพ็ญเพียร ไม่ย่อท้อต่อการทรมานต่าง ๆ ที่ได้รับจากหมอ กุอาลัมพายนเพราะกลัวเสียศีลที่ทรงบำเพ็ญอยู่

ของพระฤทธิทัตต์ ในฤทธิทัตต์ชาดก ความว่า

“**อาลัมพายน** อันว่าหมออาลัมพาย นั คั่นว่าอมยาเข้าไปในปากแห่งเจ้าฤทธิทัตต์ แล้ว มั่นก็จับถือเอาหางแห่งมหาสัตว์เจ้ายอขึ้นฟาด ตีกับแผ่นดินถ้วน 5 ที แล้วก็เหยียดไปเหนือ แผ่นดินแล้ว บ่เท่าแต่นั้น มั่นก็เอาสันตีนถึบยัง เนื้อตนแห่งเจ้าฤทธิทัตต์มาฟาดที่อกหลังกลับไป มาเป็นประดุจดั่งช่วงหนึ่งมาวดยังหนึ่งนั้นแล มั่นมาหื้อดูกหลังแห่งเจ้าฤทธิทัตต์นั้นเป็นประดุจ ดั่งจักเป็นกระจวนไปนั้น บ่เท่าแต่นั้น มั่นก็เอา หางแห่งเจ้าฤทธิทัตต์มาฟาดมาตีกับด้วยแผ่นดิน เป็นดังฟาดชักผ่านั้นแล้ว หื้อมหาสัตว์เจ้าถึง ยังทุกขเวทนามากนัถ้วนนั้นก็มีแล ฯ มหาสตุ โต อันว่ามหาสัตว์เจ้าอันท่านหากได้ชักได้ตี หื้อถึงทุกขเวทนามากนัถ้วนนี้ เหตุบาปกรรม อันได้กระทำซัดยังแก้วฏูพราหมณเมื่อก่อน ปางเมื่อกระทำกรรมยุทธีเมื่อเป็นมโหสถวัน นั้น บาปกรรมนั้นลวดได้มาตอบฉนั้นแลมหา สัตว์เจ้าปางเมื่อเป็นฤทธิทัตต์นี้ อันหมองูหากมา กระทำซัดตีหื้อถึงทุกขมากนัถ้วนก็ด้วยประการ ดังกล่าวมานี้แล ฯ มหาสตุโต อันว่ามหาสัตว์ เจ้าแม่นได้ถึงยังทุกขมากนัถ้วนอันสภาวะปานนี้ดัง นี้ก็ดี เจ้าก็บ่เคียด เหตุกลัวเสียศีลแห่งตนก็มี แล ฯ”

6) ภัยานกรธ

ภัยานกรธ รธกลัว ความน่ากลัว ความทุกขเวทนา ดังเช่น ความเกรงกลัวต่อ บาปที่ได้กระทำของพญาปิปลยักข์ที่แผลงศรยัง พระสุวรรณสามแล้วเกิดความกลัวต่อบาป คำตำหนิของผู้คน เกิดและความเห็นใจใน ความทุกข์ของพระสุวรรณสามที่ต้องดูแลบิดา มารดาที่ตาบอดในสุวรรณสามชาดก ความว่า

“**ภิกขเว** ดูราภิกขุทั้งหลาย **โส ราช** อันว่า พญากาลีสตนนั้นหนัยังเจ้าสามรสสิยบคาย สิมไปดั่งอัน ก็น้อยใจร้องไห้ครวระสตุชฌณา กล่าวว่ดั่งนี้ ภูนี้เมื่อก่อนก็โลใจว่าปู้เฒ่าปู้

ตายแล้วอัน สิ้นกาลอันนานประหมานเท่านี้ แล ภูพ้อยได้หันยังเจ้าสามตายดังนี้ บัดนี้ภูปรู ยังอันมาแห่งมัจจุราชความตายว่าดังนี้ อันว่า คำตายแห่งภูนี้ก็ดี แห่งสัตว์ทั้งหลายผู้อื่นก็ดี อันว่ากรรมอันกระทำมีสภาวะดังนี้ อันหยาบ ซากกล้าแข่งนักในป่าที่นี้ อันว่าคนผู้ใดควรจัก กล่าวติเชิงภูในป่าที่นี้ชา อันว่ามาณพทั้งหลาย มาชุมนุมกันในบ้านนี้ก็มีที่นั้น ก็จักตั้งโทษ โจรหนาใส่ลิ้นไหมแลถามเชิงภูว่าดังนี้ ดูราพญา ตนฆ่าท่านแลกระทำกรรมอันหยาบซำทารุณ ฉะนั้น ท่านก็ถึงเชิงชันทณกรรมอันมีสภาวะดังนี้ อันชาแล ฯ”

และความน่ากลัวที่ได้พบเห็นทำให้เกิดความกลัว เช่น ภาพของนรกชุมต่าง ๆ ที่ มาตลีเทวบุตรนำพระเนมิราชไปดูนรกชุมต่าง ๆ ที่มีการลงทัณฑ์สัตว์นรกในแต่ละชุมว่าจะ ต้องได้รับโทษทัณฑ์ในสิ่งที่ตนได้กระทำและผล กรรมที่เกิดขึ้น สภาวะหรือภาพที่แสดงออกถึงความทุกข์ทรมานของสัตว์นรกในเนมิราชขาดก ความว่า

“พญาไปภายหน้าก็หันผู้ญิงทั้งหลาย มีตนอันขาดแลมายอมมือทั้ง 2 ตั้งขม่อมแล้ว ก็ร้องไห้ มีตนอันเต็มไปด้วยเลือดเป็นดังท่าน แหว้วว อันเต็มด้วยเลือด กลิ้งเกลือกอยู่เหนือ แผ่นดินเหล็กร้อนลุกเป็นเปลวมากนัก ก็ถามยัง เหตุอันนั้นแล ฯ มาตลีกล่าววว่า ดูกรมหาราช ผู้ญิงทั้งหลายผู้นี้เข้าได้เกิดเป็นลูกผู้ดีมีข้าวของ ประกอบด้วยราคะตัณหาอันมากนักแลได้มา กระทำอันลวงใจชายผู้เป็นพ่อตามตัณหาแห่งตน นั้น คันตายก็ได้มาเกิดในนรก อันนอนเหนือแผ่น ดินเหล็กอันนี้แล ฯ”

7) พิภตสรส

พิภตสรส รสแห่งความขยะแยง ความเบื่อหน่าย ดังเช่น ความเบื่อหน่ายใน วัฏสงสาร ความน่ารังเกียจของสัตว์โลกที่ต้อง ตกอยู่ภายใต้ความชราและความตายที่จะมา

ถึงทุกผู้ทุกคนไม่อาจจะหลีกเลี่ยงไปได้ อุปมาดัง เช่นช่างทอหูกยิ่งทอก็ยิ่งสั้น หรือกระแสน้ำที่พัด เอาเศษใบไม้ใบหญ้าไปในที่แห่งใดในเตลียชาตก ความว่า

“อันว่าสัตว์โลกนี้อันมัจจุราชคือความ ตายหากเบียนจะไจ้ชวันก็มีแล อัน 1 สัตว์โลก นี้ ชราคืออันเฒ่าแก่คร่ำชราหากมาเป็นปรีวาร ก็มีแล อันว่าวันแลคืนก็ปละสัตว์โลกทั้งหลาย ไว้แล้ว วันคืนทั้งหลายผู้นั้นก็เที่ยวรอมถือเอา อายุวันณะกาลแห่งสัตว์โลกทั้งหลายก็ไปกระ ครันชวันชยามบ่ขาดสายก็มีแล มหาราชจงรู้ ด้วยประการดังนี้เทอะ ฯ ยถาปิ ตนุเต ชีวติ ดู กรมหาราช ตนุเต ในเมื่อหูกช่างหูกหากทอดัง อันนั้น ช่างหูกทอไปเท่าใดก็ยิ่งน้อยยิ่งสั้นไป กระครัน ยถา อันนั้นแลมีฉันทิ อันว่าชีวิตแห่ง สัตว์ทั้งหลายก็ยิ่งน้อยยิ่งสั้นไปกระครันด้วย อันลวงไปแห่งวันแลคืนไปไจ้ ฯ ก็อุปมาดูหูกอัน ช่างหูกทั้งหลายหากทอไปนั้นแล ฯ ยถา วาริวโห ปุโร ดูกรมหาราช ประการ 1 กระแสแม่น้ำอัน เต็มไปด้วยน้ำ ก็เที่ยวรอมพัดเอาหยงหญ้าแลไม้ อันเพยในที่ไปบ่มิหน้านั้น อุปมาฉันทิ อันว่าสัตว์ ทั้งหมดเกิดมาชราเฒ่าคร่ำแลความตายหาก พัดเอาไปปละ บ่เว้นไว้สักตัวสักคน ก็อุปมา ดังกระแสแม่น้ำอันพัดเอาหยงหญ้าไม้ใบไม้ไป นั้นแล ฯ”

8) อทฤตรส

อทฤตรส รสแห่งความประหลาดใจ ดังเช่น การแสดงอภินิหารคุณพิเศษของลูก แก้วทิพย์ซึ่งสามารถสำแดงรูปคนและสัตว์ ต่าง ๆ สร้างความพิศวงแก่ผู้พบเห็นที่ปุณณก ยักษ์แสดงต่อพญาธัญญชยะในวิรุทธาคก ความว่า

“ที่ปทุตตม ข้าแห่งมหาราชเจ้าตนเป็น ใหญ่แก่คนทั้งหลาย เชิญมหาราชเจ้าจงผ่อเล็งดู แก้วมณีโชติแห่งข้านี้เทอะ รูปทั้งหลายต่าง ๆ ก็ มีในแก้วลูกนี้แล อิตถิน วิคคหา อันว่าหมู่ผู้ญิง

ทั้งหลายอันประดับด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ ก็ ดี หมูผู้ชายทั้งหลายอันประดับด้วยเสื้อผ้าเครื่อง อันงาม แลรูปเนื้อทั้งหลายต่าง ๆ คือ ละมั่งกวาง ทราย ฟานแรดช้างเผือกสิงห์ก็ดี รูปนกทั้งหลาย ต่าง ๆ มีนกยูงนกเขินเป็นต้นก็ดี รูปหมู่นาค ทั้งหลายอันมีพญานาคเป็นต้นก็ดี รูปหมู่ทั้ง หลายเป็นปวิวารพญาครุฑก็ดี รูปทั้งหลายฝูง นั้นเห็นเป็นหมู่เป็นคู่ต่าง ๆ ก็ปรากฏเห็นในแก้วลูก นี้ทุกอันแล มหาราช เจ้าจูงเลี้ยงดูรูปทั้งหลายฝูง นั้นเทอะ นิมนต์ รูปอันควรอัศจรรย์มีสภาวะดัง นี้ก็ปรากฏเห็นในแก้วมณีลูกนี้แล ฯ”

9) ศานติรส

ศานติรส รสแห่งความสงบ เป็น อุดมคติ หรือจุดหมายปลายทางของเรื่อง ดังเช่นเนื้อความที่แสดงในนารทชาดก ครั้ง พระนารทจะกล่าวเทศนาธรรมเปรียบเทียบกับาที่ ไม่ได้ฝึกกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า ด้วยเรื่องกุศลกรรม 10 ประการ และมรรคอัน มีองค์ 8 แก่พญางัณฐิ ความว่า

“รโถ นาม ชื่ออันว่ารถอันเป็นปกติ อันคนทั้งหลายหากชอบด้วยม้าตัวเปลี่ยนเพียง บัรู้อย่างก็เทียบยอมไปด้วยชอกทางอันคดอัน ผิด คั้นชอบด้วยม้าตัวเปลี่ยนเพียงจำนี้ตสอณฺฑิก็ วิ่งไปสู่ทางอันชื่ออุปมาฉันท มโนปี แม่นอันว่า ใจอันจำนี้ตสอณฺฑิก็มีพิษอันร้ายแล้วยังหนทาง อันผิดแลถือเอาหนทางอันชื่อแล้วไปอุปมาดัง อันแล ตสุมหา เหตุตั้งอัน อันใจอันจำนี้ตสอณฺฑิ ประกอบด้วยอาจารวิตรเพิงหื้อแล้วยังกิจจะ อันเป็นม้าสินธูระแห่งรถ คือตนมหาราชจูงมี เทอะ อิจจนา โลโม จ อันว่าอิจจนาแลโลกอิจจนาอัน เป็นหนทางอันคดบ่ชื่อ เทียบยอมนำไปสู่อบาย สิ่งเดียว สยบโม อันว่าสังวรรักษาศีลนั้นเป็น หนทางอันชื่อด้วยสมณะแห่งกุศลกรรมศีลสิบ ประการแล อริยอัฏฐังคิกมรรคแล หนทางอัน ชื่ออันจูงมีแกร่รถ คือ ตนมหาราชเทอะ ฯ”

จริยธรรม (จริย+ธมฺม) หมายถึง หลัก คำสอนเรื่องความประพฤติ เป็นหลักให้บุคคล ยึดถือในการปฏิบัติตน จริยธรรม ตรงกับคำใน ภาษาอังกฤษว่า ethic หมายถึง “a set of moral principles” มีรากศัพท์จากคำว่า ethicus ใน ภาษาละติน หรือในภาษากรีกว่า ethikos (Della Thompson, 1995)

จริยธรรมเป็นคำสอนที่เกี่ยวกับคุณค่า (Value) ว่าด้วยความดี ความชั่ว ผิดชอบชั่วดี และเป็นคำสอนที่เป็นกฎเกณฑ์ในการวัดและ การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมนั้น ๆ คำสอน ทางจริยธรรมมุ่งผล 3 ประการ ได้แก่

1) เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยใน สังคมโดยอาศัยเกณฑ์ทางศีลธรรม

2) มุ่งต่อแนวทางในการดำเนิน ชีวิตเพื่อประโยชน์สุขสามัญในปัจจุบันของ ปัจเจกชน (ทิฐฐธัมมิกัตถะ)

3) มุ่งผลต่อความสงบสุขทางจิต วิญญาณถือได้ว่าเป็นประโยชน์ชั้นสูง (สัมปราชิ กัตถะ) (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2543)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิด จากการคิดหาเหตุผล ในการแก้ไขปัญหา หาของมนุษย์ชาติ ทั้งบุคคลและสังคม สังคม ไทยได้รับเอาคำสอนของพุทธศาสนามาเป็น แนวทางในการดำรงชีวิต รากฐานของสังคมได้ รับเอาแนวคิดมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน กฎเกณฑ์ทางสังคม กฎหมาย ประเพณีและ วัฒนธรรม อันหลอมเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกัน มาโดยตลอด จริยธรรมเป็นองค์รวมของชีวิต ทั้งกาย วาจา ใจ ต่างไปจากทางโลกตะวันตก ที่มุ่งในเรื่องเกี่ยวกับความประพฤติ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่มีผล กระทบต่อสังคม (วินิตา สุทธิสมบุรณ์, 2541) ซึ่งจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นอธิบาย ได้ว่า จริยธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เรียกว่า เอกายนมรรค คือ ทางอันเอก หรือทาง

อันประเสริฐเพื่อให้ชีวิตบรรลุถึงความดีสูงสุด และเป็นการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ เป็นสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ

แนวคิดด้านพุทธจริยธรรมเป็นแนวคิดจริยธรรมที่ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทางด้านคุณค่า ที่มีรากฐานมาจากคำสอนทางพุทธศาสนา แนวความคิดเรื่องจริยธรรมและศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาอธิบายถึงกุศลธรรมและอกุศลธรรม คือธรรมฝ่ายดีและธรรมฝ่ายชั่ว กล่าวคือ จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์หรือธรรมที่ควรประพฤติ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ กุศลธรรม ธรรมฝ่ายดีที่ควรประพฤติ และอกุศลธรรม ธรรมฝ่ายชั่วที่ไม่ควรประพฤติ หลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนา

เถรวาทนั้น จริยธรรมเป็นเรื่องของหลักแห่งความประพฤติในทางที่ดีที่ชอบ เป็นเรื่องเกี่ยวกับมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติ เป็นหลักปฏิบัติที่เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ในบางครั้งใช้แทนคำว่า คุณธรรมหรือศีลธรรม ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติทางจริยธรรม เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคงและมีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต จากทฤษฎีและหลักการของจริยศาสตร์ กำหนดได้ว่า พฤติกรรมใดที่ดี ควรแก่การประพฤติปฏิบัติ พฤติกรรมนี้เรียกว่า จริยธรรม คุณธรรม หรือศีลธรรมจรรยา และในกรณีที่เป็นทั้งข้อห้ามและข้อควรประพฤติปฏิบัติเรียกว่า ศีลธรรม หมายถึง ข้อที่ควรประพฤติ ข้อที่ควรละเว้นจากการประพฤติ มีจุดมุ่งหวังถึงความดี คือ สภาพหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความร่มเย็นแก่ตัวเองและสังคม เป็นความดีระดับปกติของฆราวาสผู้ครองเรือน ความดีระดับนี้เจือปนด้วยกิเลส คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ส่วนความดีอันสูงสุดคือ พระนิพพาน เป็นสภาพที่เป็นอิสระ หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ตามคติทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักจริยธรรมและศีลธรรมพื้นฐานของสังคมล้านนาอยู่บนหลักการทางพระพุทธศาสนา จาริต ประเพณี คติความเชื่อของท้องถิ่นที่มีรากฐานเป็นสังคมเกษตร คำสอนที่จำเป็น ในการดำรงชีวิตและความสงบสุขของสังคม ขณะเดียวกันก็มีความเชื่อทางไสยศาสตร์ และการประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ พบว่ามีการบันทึกไว้ในวรรณกรรมคำสอนต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ คำสอนที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ เช่น การเคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย รักษาศีล 5 ศีล 8 การให้ทาน ย่อมส่งผลในชาตินี้และชาติหน้า มีมนุษย์โลก สวรรค์ และพระนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดตามคติทางพระพุทธศาสนา และคำสอนที่เป็นคติความเชื่อจากการสังสมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นความเชื่อพุทธศาสนาแบบท้องถิ่น ที่ผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น เป็นความเชื่อเดิม สัมพันธ์กับจาริตวัฒนธรรมประเพณี และหลักการดำรงชีวิต

วรรณกรรมเป็นสิ่งที่บ่งถึงศิลปวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เรื่องราวเนื้อหาที่ปรากฏเป็นการแสดงถึงประวัติความเป็นมาแนวคิด วิธีการดำรงชีวิตของคนในสังคมที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ ยุคสมัยของวรรณกรรมที่มีการรจนาแต่งแปลในล้านนายนอมสະທ້ອນ ภาพของสังคม และส่งอิทธิพลต่อสังคมในยุคสมัยนั้น อิทธิพลของวรรณกรรมลายลักษณ์ ทศชาติชาดกฉบับล้านนาส่งผลถึงระบบการศึกษา กฎหมาย การปกครอง วัฒนธรรม และประเพณี อันเป็นลักษณะเฉพาะที่เป็นอัตลักษณ์ของสังคม ที่สำคัญเป็นการรวบรวมและพัฒนาภูมิปัญญาของสังคมและส่งถ่ายมาสู่สังคมในยุคต่อมา ดังเช่น อิทธิพลของ

วรรณกรรมลายลักษณ์อักษรชาติชาติกฉบับล้านนาที่มีต่อกฎหมายวัดกาศา กฎหมายโบราณของล้านนา มีบัญญัติว่าตัดสินตามยุติ โดยนำเอาการตัดสินของพระมหาสถ ในมหาสถชาติกมาเป็นหลักในการตัดสินคดีว่า ใครเป็นแม่ระหว่างนางยักขินีกับนางพราหมณี และข้อบัญญัติว่าด้วยการล่าพราง ปิดบังข้อเท็จจริง ในการตัดสินคดี เปรียบเทียบกับการพรางไม่บอกความจริงของพระเวสสันดรที่มีต่อนางมัทรี ครั้งที่ทรงยกกันหากุมารีและชาลิกุมารให้แก่ชุกพราหมณี ในเวสสันดรชาติก (อาพันธ์กาญจนพันธ์, อรุณรัตน์วิเชียรเชียว และศรีธน คำแพง, 2526) นอกจากนี้ในการปกครองว่าด้วยคดีเรื่องของราชเสวกข้าราชการ หรือข้าราชการสำนักของล้านนาที่ได้รับอิทธิพลจากวิธราชตกรากฏในโคลงวิธสุสอนหลานฉบับพญาราชกาวิ พ.ศ. 2315 ประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ จำนวน 129 บท กล่าวถึง สิ่งควรปฏิบัติและไม่ควรของขุนที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการ เช่นเป็นขุนไม่ควรโกรธเจ้า เมื่อเก็บภาษีได้ก็ไม่ควรบังเก็บเอาไว้ ไม่ควรดื่มสุราจะทำให้เสียสติปัญญา ไม่ควรโลภตันทานำลูกสาวทานผู้อื่นมาเป็นของตน หรือไม่ตัดสินคดีความตามอำเภอใจ ความว่า

๑ใครใดจักเสพสร้าง การขุน
อย่าโกรธอาณ แก่เจ้า
เยื่องใดจักเป็นคุณ เร็วรีบ ทำเนอ
เก็บส่วยไรหื้อเจ้า อย่าได้อำเอาฯ (31)

๑เป็นขุนอย่าหลบเข้าดิน ยามขวาย เช่นเนอ
เสียบาปมิตรเชิงชาย ชาติเชื้อ
คันผิตโทษควรตาย บ่คลาด คลาเฮย
ไฟบ่อาจจักห้ามได้ โทษร้ายควรกระมังฯ (45)

๑เป็นขุนอย่าเสพด้วย สุรา เช่นเนอ
ก็เที่ยงจักเสียประยา มีดกลุม
หลอนเมามิดโมหา หลงหล่า ความเฮย

เขาเล่าลือรู้พื้น ว่าเจ้าขุนเมาฯ (59)

๑เป็นขุนอย่าโลภด้วย ตัณหา เช่นเนอ
หันลูกทำนงามพอต ใคร่ได้
ยุงโทษอาณา ตัดแต่ง เอาเอย
บ่อาจทนทานได้ หลีกเว้นหนีไป ฯ (67)

(อุดม รุ่งเรืองศรี, 2543)

นอกจากนี้แล้ว พระภิกษุสามเณรยังได้ศึกษาความรู้อื่น ๆ ที่สั่งสมไว้ในแต่ละวัด และเมื่อผ่านการบวชเล่าเรียนลึกออกมาแล้วก็จะสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาประกอบอาชีพตามความถนัดและความสนใจได้เป็นอย่างดี จากการสำรวจวัดในบริเวณของวัดในภาคเหนือ พบว่า เอกสารที่จารคัดลอกสืบต่อกันมาประกอบด้วยพระภิกษุสามเณร และผู้ทีลาลึกษาจากการเป็นพระภิกษุ (ขนาน) สามเณร (น้อย) เป็นส่วนใหญ่หรือเกือบจะทั้งหมด ทั้งนี้แสดงให้เห็นถึงระบบการศึกษาในอดีตของล้านนามีความสัมพันธ์โดยตรงจากพระพุทธศาสนาที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง และจากครอบครัวที่เป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมต่อเนื่องยาวนานติดต่อกันมาโดยตลอด ดังที่พบเอกสารโบราณพับสาที่เก็บรักษาไว้ที่วัด และที่เป็นสมบัติส่วนตัวของพ่อครู หรือของแต่ละครอบครัว

สังคมล้านนาประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง (Self-Sufficient Economy) มีเป้าหมายในการผลิตไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน (สรสวดี อ่องสกุล, 2552) ขณะเดียวกันก็เป็นช่างหัตถกรรม (Craftsman) ควบคู่กันไปด้วย และบางกลุ่มก็พัฒนาฝีมือถึงระดับชั้นช่างฝีมือ (Artisans) มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรและหัตถกรรม โครงสร้างทางสังคมเป็นสังคมเปิดจากจุดเล็กคือครอบครัวแล้วขยายขนาดไปเป็นหมู่บ้านและเมือง

ในอดีตพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของสังคมไทยในทุก ๆ ด้าน ขณะที่ความเชื่อดั้งเดิมก่อนที่จะรับพุทธศาสนานั้นก็ยังคงมีอยู่ในสังคมมาโดยตลอด ซึ่งพัฒนาการของความเชื่อในสังคมนับแต่โบราณกาลที่ถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจนกลายเป็นความจริงของชีวิตในที่สุด ทำให้มีการสืบทอดคติความเชื่อทั้งที่เป็นจารีตประเพณี ความเชื่อดั้งเดิม และพระพุทธศาสนาควบคู่กันมาโดยตลอด เช่น ความเชื่อทางโหราศาสตร์ที่มีเนื้อหาแทรกในเวสสันดรชาดก ที่นางพราหมณ์ในหมู่บ้านดูถูกว่านางอมิตตมาริยาของชุกเกิดในวันทักทิน วันในทางโหราศาสตร์ถือว่าเป็นวันชั่วร้ายจึงทำให้นางได้สามีชรา และอิทธิพลแนวคิดเรื่องทศชาติชาดกที่แทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวรรณลายลักษณ์ในล้านนา เช่น โคลงมังทรารบเชียงใหม่มักจะคำประพันธ์โคลงสี่สุภาพ เนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นราวปี พ.ศ. 2158 ภายหลังจากเชียงใหม่มักเป็นเมืองขึ้นของพม่า มีการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองไปเมืองหงสาวดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552) เนื้อหาในโคลงมังทรารบเชียงใหม่นี้ปรากฏการกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก ได้แก่ พระวิรุระในวิรุทธชาดก พระมหาชนกในมหาชนกชาดก พระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก ในโคลงบทที่ 75 และ 172 พระมโหสถในมโหสถชาดก ในโคลงบทที่ 85 นางมณีเมขลาและพระมหาชนกในพระมหาชนกชาดก ในโคลงบทที่ 191 ความว่า

๑ เรียมชักวิบากเปื้อง สมภมิต
วิฑูรย์กษปองปลิด จากเหย้า
ชนกแลบพิตร พระเวส วันนั้น
ไปอยู่วงศ์ด้าว ด่านพันเป็นฤๅษี ฯ
(โคลงบทที่ 75)

๑ ลาศรีสุเทพเจ้า จอมคิริ
ทั้งมหาเจดีย์ โคนค่าน
พระสิหิงค์รูปมณี ทองเทพ ทิพย์เหย
อุโมงค์ราชเราสร้าง เนื่องเจ้ามโหสถ ฯ
(โคลงบทที่ 85)

๑ รุ่งนี้เที่ยวห้วยด่ง ดอยคด
ตามร่มรอยเขาคด ขอบชั้น
เหมือนทางที่วงกต พระเวส วันนั้น
แคนค่ายพอฟันทัน ยอบยั้งนานอน ฯ
(โคลงบทที่ 172)

๑ วานนางทิพย์เทพท้าว เมกขลา
สมุทรใหญ่รักษา ฝ่ายเผ้า
เร่งเอาหน่อโพธิญา ยังโลก นีเอย
มาช่วยชูน้องเหน้า พี่พันบนนที ฯ
(โคลงบทที่ 191)

ดังนั้น วรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์กันและไม่อาจแยกออกจากกันได้ ผู้แต่งย่อมที่จะสะท้อนสภาพสังคมในยุคสมัยของตนให้ปรากฏในวรรณกรรมที่ตนเป็นผู้แต่ง ดังนั้น วรรณกรรมจึงมีคุณค่าในด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับสังคมในสมัยนั้น ๆ วรรณกรรมนับเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่มิพบาทพหุหน้าที่ทางคติชนวิทยา และที่สำคัญ คือ บริบททางสังคมจึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมมีอิทธิพลและบทบาทต่อสังคม และสังคมมีอิทธิพลและบทบาทต่อวรรณกรรม อิทธิพลของวรรณกรรมลายลักษณ์ทศชาติชาดกที่มีต่อวรรณกรรมท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงการแพร่กระจายความนิยม คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ผู้คนในสังคมนำสิ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นมาเปรียบเทียบกับบริบททางสังคม วิธีการดำเนินชีวิตของตน

สรุปและอภิปรายผล

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาในด้านวรรณศิลป์ หลักจริยธรรมที่ปรากฏ และอิทธิพลของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในล้านนา

ผลจากการศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาในเชิงวรรณศิลป์ พบว่า ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมลายลักษณ์ทศชาติชาดกฉบับล้านนาในเรื่องของอักษรที่ใช้บันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในล้านนาในอดีตได้แก่อักษรไทยวนที่พัฒนามาจากอักษรอมฤตโบริก ซึ่งมีวิวัฒนาการจากอักษรปัลลวะและอักษรหลัง-ปัลลวะตามลำดับ

ลักษณะและรูปแบบการประพันธ์ทศชาติชาดกที่พระภิกษุนำมาراجนาแต่งแปลเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ชาดกฉบับล้านนา นิยมบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนาลงบนใบลาน เพื่อให้พระภิกษุใช้ในการศึกษาเล่าเรียน และเทศนาธรรมแก่ศาสนิกชน จุดเด่นก็คือในด้านวรรณศิลป์ มีลักษณะการประพันธ์แบบร้อยแก้ว มีการยกบทบาลีสั้นแล้วจึงบรรยายแสดงเนื้อหา ความ เรียกว่าจุนฉะยบ ภาษที่ใช้เป็นภาษาถิ่นหรือไทยวน มีลักษณะเรียบง่าย ผู้แต่งมักนิยมใช้คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในการراجนาแต่งแปล

โครงสร้างของเรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาประกอบด้วย ปัจจุบันวัตถุ เป็นเรื่องในปัจจุบัน อดีตวัตถุ เรื่องราวในอดีต เป็นบุรพกรรมของพระโพธิสัตว์ คาถา เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง คำฉันท์ ภาษาบาลี เวຍယက္ခမ္မ เป็นการอธิบายคำหรือความที่เข้าใจยากให้กว้างขวางเข้าใจได้ง่ายขึ้น และสโมทาน เป็นการประชุมชาดกสรุปตัวละครในเรื่องใน

อดีตว่าเป็นผู้ใดในปัจจุบัน นอกจากนี้ ลักษณะพิเศษของวรรณกรรมลายลักษณ์ทศชาติชาดกฉบับล้านนา ก่อนเริ่มต้นเรื่องปัจจุบันวัตถุ นิยมกล่าวปณามคาถา ประกอบด้วยพุทธปณาม คำกล่าวนอบน้อมพระพุทเจ้า อัมมปณาม คำกล่าวนอบน้อมพระธรรม และสังฆปณาม คำกล่าวยกย่องพระสงฆ์

เนื้อเรื่องวรรณกรรมลายลักษณ์ทศชาติชาดก 10 เรื่อง ดังนี้

- 1) เตมียชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี
- 2) มหาชนกชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญวิริยบารมี
- 3) สุวันณสามชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี
- 4) เนมิราชชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุทธานบารมี
- 5) มโหสถชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี
- 6) ภูริทัตตชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญศีลบารมี
- 7) จันทกุมารชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญขันติบารมี
- 8) นารทพรมชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี
- 9) วิรุทธชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญสังขารมัย
- 10) เวสสันดรชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานบารมี

ผลการศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาในด้านวรรณศิลป์จำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. รสวรรณกรรมลายลักษณ์ทศชาติชาดกฉบับล้านนาตามแนวทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต จากอสังการศาสตร์ ของ ภรตมุณี พบว่ามีเนื้อหาที่ประกอบด้วยรส 9 รส หรือ นวรส ได้แก่

1) ศฤงคารรส รสแห่งความรัก 2) หาสยรส รสแห่งความขบขัน ความรื่นเริง 3) กรุณารส รสแห่งความเมตตา กรุณา 4) เราหรรส รสแห่งความโกรธเคือง 5) วีรรส รสแห่งความกล้าหาญ ความพยายาม ความมุ่งมั่น 6) ภัยานกรส รสกลัว ความน่ากลัว ทุกขเวทนา 7) พิกัตสรส รสแห่งความขะแยง ความรังเกียจ 8) อัฏฐรส รสแห่งความพิศวงประหลาดใจ และ 9) ศานติรส รสแห่งความสงบ ส่วนที่ 2 ได้แก่ ศึกษาตามแนวทฤษฎีวรรณคดีสมัยใหม่ เป็นเรื่องของศิลปะของการใช้ถ้อยคำ ปรากฏรูปแบบการประพันธ์ประกอบด้วย 1) การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ 2) การใช้คำให้เกิดภาพ 3) การใช้คำเปรียบเทียบ 4) การซ้ำคำ 5) การใช้คำซ้อน 6) การเล่นอักษรและการเล่นคำ และโวหารที่ใช้ในการประพันธ์ ได้แก่ พรรณนาโวหาร บรรยายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร

ผลการศึกษาเรื่องหลักจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนา ได้แก่ หลักการและแนวความคิดพื้นฐานเรื่องจริยธรรมและศีลธรรม คือ การให้ความหมายของจริยธรรม หมายถึง หลักคำสอนว่าด้วยความประพฤติ เป็นหลักให้บุคคลยึดถือในการปฏิบัติตน ในทางพระพุทธศาสนา จริยธรรมเป็นองค์รวมของชีวิตทั้งกาย วาจา ใจ มีหลักจริยธรรมที่หวังมุ่งผล 3 ประการ คือ 1) เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม โดยอาศัยเกณฑ์ทางศีลธรรม 2) มุ่งต่อแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุขสามัญในปัจจุบันของปัจเจกชน (ทฤษฎีสมมติถะ) และ 3) มุ่งผลต่อความสงบสุขทางจิตวิญญาณถือได้ว่าเป็นประโยชน์ชั้นสูง (สัมปราชัยกัตถะ)

แนวคิดด้านพุทธจริยธรรมมีรากฐานมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา อธิบายถึง กุศลกรรม ธรรมฝ่ายดีที่ควรปฏิบัติ และอกุศล

กรรม ธรรมฝ่ายชั่วที่ไม่ควรปฏิบัติ บุคคลที่มีศีลธรรมและจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า สัตบุรุษ หมายถึง บุคคลที่เป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นชอบตามธรรมนองคลองธรรม คือ บุคคลที่ประกอบด้วยสัปปริยธรรม 7 ประการ ในทางพระพุทธศาสนาจำแนกหลักจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ คือ หลักจริยธรรมขั้นต้น ได้แก่ เบญจศีลและเบญจธรรม หลักจริยธรรมชั้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 และหลักจริยธรรมขั้นสูง ได้แก่ อริยมรรคหรือมรรคอันมีองค์ 8

หลักจริยธรรมและพื้นฐานของสังคมล้านนาอยู่บนหลักการทางพระพุทธศาสนาจารีต ประเพณี คติความเชื่อของท้องถิ่นที่มีรากฐานมาจากสังคมเกษตร จำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ คำสอนที่อาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และคำสอนที่เป็นคติความเชื่อจากการสังสมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและความเชื่อทางโหราศาสตร์

ผลการศึกษาเรื่องอิทธิพลของวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องทศชาติชาดกฉบับล้านนาที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในล้านนา ได้แก่

1) ด้านการศึกษา โดยมีวัดเป็นแหล่งการเรียนรู้หลัก ระบบการศึกษาในอดีตจำแนกออกได้ 2 ลักษณะ คือ การศึกษาความรู้เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต และการศึกษาในระบบประเพณีนิยม คือ การบวชเรียนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ซึ่งการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในล้านนาได้รับการสนับสนุนจากผู้คนในสังคมทุกระดับชั้น

2) การปกครองและกฎหมาย การเมืองการปกครองของล้านนาเป็นแบบศูนย์รวมอำนาจมีกษัตริย์และการปกครองที่รับจากพระพุทธศาสนาและแนวคิดจารีตประเพณีเดิม ที่มีลักษณะโครงสร้างทางสังคม ประกอบด้วย วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ และระบบ

เศรษฐกิจ ชนชั้นทางสังคมแบ่งออกเป็น 2 ชั้นชั้น คือ ชนชั้นมูลนาย และชนชั้นที่ไม่ใช่ มูลนาย ได้แก่ ไพร่และทาส ชนชั้นมูลนายหรือผู้ปกครอง จะต้องประกอบด้วยทศพิธราชธรรมอันเป็น หลักธรรมของผู้ปกครองที่จะต้องดำรงไว้เป็น หลักในการปกครองดูแลไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน

3) วัฒนธรรมและประเพณีที่ได้รับ อิทธิพลจากวรรณกรรมลายลักษณ์เทศาภิบาล ชาติฉบับล้านนา เช่น การเทศน์ โดยเฉพาะ การเทศน์มหาชาติที่มีลักษณะเฉพาะตัว คือ การถวายคัมภีร์ใบลาน การจัดเตรียมเครื่อง ประดับตกแต่งสถานที่เครื่องบูชาต่าง ๆ มีการ ใช้ท่งทำนองการเทศน์ในแต่ละกัณฑ์ การ ถวายกัณฑ์เทศน์และความเชื่อเรื่องอานิสสว่า ที่พึงมีพึงได้ในแต่ละกัณฑ์ที่เป็นความเชื่อท่อง ถิ่น การถวายพระธรรมคัมภีร์ทางพระพุทธ ศาสนาส่งอิทธิพลทางความคิดของผู้จารหรือ ผู้อุปถัมภ์ที่ปรากฏในบันทึกท้ายเรื่องข้อเขียน ถึงความปรารถนาถึงอานิสสว่า ขอให้พบสุข 3 ประการ ขอให้ได้ไปเกิดหรือได้พบพระศรีอริย เมตไตรย ขอให้มิมีผิพรรณวรรณะมีรูปงาม มาก ด้วยทรัพย์สมบัติ มีสติปัญญาดี และให้แตกฉาน ในพระไตรปิฎก นอกจากนี้แล้วแนวคิดเรื่อง ทศชาติชาติยังมีอิทธิพลโดยมีเนื้อหาแทรกไป ในวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องอื่น ๆ เช่น โคลงมัง ทราบเชียงใหม่ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1) จากการศึกษาวรรณกรรมลาย ลักษณ์เทศาภิบาลฉบับล้านนา ผู้วิจัยเน้น เนื้อหาวรรณกรรมลายลักษณ์เทศาภิบาล ฉบับที่รักษาเนื้อหา คาถา และการรจนาแต่ง แปลที่เคร่งครัดจากอรรถกถาภาษาบาลีเป็น หลัก ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมลายลักษณ์เทศาภิ บาลมีความแพร่หลายและมีการรจนาแต่งแปล หลายลักษณะ เช่น เทศาภิบาล คือ เทศาภิ

บาลฉบับย่อ หรือฉบับย่อของเทศาภิบาลใน แต่ละชาติที่มีเนื้อความและขนาดของเนื้อเรื่อง ที่ต่างกัน โดยเฉพาะเวทสันดรเทศาภิบาลที่นอกจาก จะมีการแต่งแปลหลายลักษณะแล้ว ยังมีหลาย ลำนวนตามความนิยมในแต่ละท้องถิ่นและ สมัยของผู้ประพันธ์ ดังนั้น จึงควรมีการศึกษา ในแต่ละฉบับเพื่อดูลักษณะร่วมและลักษณะที่ แตกต่างกัน

2) ในการศึกษาในระหว่างที่รวบรวม ข้อมูลผู้วิจัยพบว่า ในการบันทึกท้ายลานที่เป็น คำอธิษฐานความปรารถนาของผู้อุปถัมภ์และผู้ จารว่ามีความหลากหลายต่างกัน ทั้งภาษาและ ลำนวนที่ใช้ ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาเฉพาะคติ ความเชื่อที่บันทึกท้ายหน้าลาน ความเชื่อใน เรื่องการถวายพระธรรมคัมภีร์ตามปีเกิดและ การถวายธรรมคัมภีร์ตามวันตายเพื่ออุทิศส่วน กุศลไปหาผู้ตายของพุทธศาสนิกชนในอดีต เพื่อให้เห็นถึงความต่างหรือความสัมพันธ์ใน แต่ละท้องถิ่น

3) ควรมีการศึกษาการแพร่กระจาย วรรณกรรมลายลักษณ์เทศาภิบาลในกลุ่ม คนตระกูลไทว่ามีความนิยมชาติเรื่องใดมาก น้อยต่างกัน ภาษาและอักษรที่ใช้ในการบันทึก เนื้อเรื่องและลำนวน ลักษณะการประพันธ์ และ วัสดุเครื่องมือที่ใช้ในการบันทึก รวมถึงวัตถุอื่นที่ เกี่ยวข้องกัน เช่น ไม้บันทึก ไม้ประทับและผ้าห่อ คัมภีร์ รวมถึงการจัดเก็บดูแลรักษา

4) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบ วรรณกรรมลายลักษณ์เทศาภิบาลในแต่ละ ภาคของประเทศไทยในเรื่องของธรรมเนียมการ เทศน์ อิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรม และคติความเชื่อ เพื่อความเข้าใจอย่าง กว้างขวาง

5) ควรมีการแปลวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรชาติชาติฉบับล้านนาภาษาไทยถิ่นเหนือ (ล้านนา) เป็นภาษาไทยปัจจุบันเพื่อให้สามารถเผยแผ่ สื่อสาร และสามารถทำให้เข้าถึง ทำความเข้าใจได้สำหรับพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันทั่วไป และสามารถใช้ในการศึกษาในระบบการศึกษาปัจจุบันและเทศนาสั่งสอนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กุสุมา รัชมณี. (2549) *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ.
- _____. *การวิจัยวรรณคดี*. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: หจก. เซน ปรีนติ้ง.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2547) *วรรณกรรมศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธนพร แต่งขาว. (2548). “การศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา”. วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธวัช ปุณโณทก. (2525). *วรรณกรรมท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2521) “พุทธศาสนากับวรรณคดีล้านนา”. ใน *ล้านนาไทยคดี*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2548). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคอีสาน เรื่อง ท้าวฮุ่งหรือท้าวเจื่อง เล่ม 1 ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- เปลื้อง ณ นคร. (2510) *ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- พัฒน์ เพ็งผลา. (2535). *ชาดกกับวรรณกรรมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พิมพ์พรณ เทพสุเมธานนท์. (2543). *พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ร้อยเอก หลวงบวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย) (2552). *สังกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: บริษัท บอล พรินติ้ง จำกัด.

- เรืองอุไร กุศลาสัย. (2518). “วิชาวรรณคดี แบบเรียนวรรณคดี ม.ศ. 4-5-6 (ฉบับที่ 4-5)” ใน คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูงของชุมนุมภาษาไทยของครูสภา. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว).
- วินิตา สุทธิสมบุรณ์. (2541). *จริยธรรมสำหรับครูทางการศึกษาพิเศษ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศักดิ์ศรี แย้มนัตดา. (2545). *วรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2552). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สีปพงศ์ ธรรมชาติ. (2542). *วรรณคดีชาดก*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2529). *วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนานพงศาวดาร สารานุกรม ประการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2526). *อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และศรีธน คำแปง*. กฎหมายวัดกาศา ต้นฉบับวัดกาศา อำเภอแม่จัน เชียงราย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2543). *วรรณกรรมล้านนา*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Daniel M. Vaidlinger. (2006). *Spreading the Dhamma Writing, Orality, and Textual Transmission in Buddhist Northern Thailand*. Bangkok: Silkworm Books.
- Della Thompson. (1995). Edited. *The Concise Oxford Dictionary of Current English*. Ninth Edition. New York: Clarendon Press Oxford.
- Konrad Kingshill. (1976). *Ku Daeng-The Red Tomb A Village Study in Northern Thailand A.D. 1954-1974*. Third Edition. Bangkok: Pra Cha Chon Co; Ltd.